

Эшимова Ш.К.

**КОРЕЙС ТИЛИ  
КЕЛИШИКЛАРИ  
ТИЗИМИ**



4  
398

812 Кор.

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ОЛИЙ ВА  
ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

САМАРҚАНД ДАВЛАТ ЧЕТ ТИЛЛАР ИНСТИТУТИ

Эшимова Ш.К.

# КОРЕЙС ТИЛИ КЕЛИШИКЛАРИ ТИЗИМИ

Ўқув-услубий қўлланма

Самарқанд – 2019

УДК 4

Эшимова Ш.К. Корейс тили келишиклари тизими, ўқув-услубий қўлланма. – Самарқанд, СамДЧТИ, 2019. – 72 бет

*Қўлланма “Лингвистика” соҳасида таълим олаётган 1-курс магистрлари учун мўлжалланган ўқув-услубий қўлланма бўлиб корейс тилидаги келишикларнинг қўлланилиши усуллари ва хусусиятларини ўз ичига олган бўлиб кейинчалик уларни амалиётда қўллашларига ёрдам беради.*

Тақризчилар:

ф.ф.н., доц. А.С.Раҳимов  
катта ўқит. М.А.Байматова

Самарқанд давлат чет тиллар институти илмий кенгашида (2019 йил 29 майда №10-сонли баённомаси) кўриб чиқилган ва кенгаш қарори асосида ўқув-услубий қўлланма сифатида чоп этишга тавсия этилган.

## СЎЗ БОШИ

Ушбу ўқув-услубий қўлланмада корейс тилидаги келишик категориясининг ўзига хос хусусиятлари, қўлланилиш усуллари янада чуқурроқ, аниқ ва конкрет масалаларнинг назарий жиҳатлари ёритилган бўлиб магистратуранинг биринчи курсида ўтиладиган танлов фан учун мўлжалланган.

Ўқув-услубий қўлланма корейс тили келишиклари тизими фанининг намунавий дастури асосида тузилган бўлиб, унда 18 соат маъруза ва 18 соат амалий дарсларда муҳокама қилинадиган материалларни ёритишга ҳамда ушбу масалаларни мисоллар ёрдамида мустаҳкамлашга эътибор қаратилган. Бунда корейс тили келишик катогориясига оид сўнгги назариялар ҳамда уларнинг бир-бирига ўхшаш ва бир-биридан фаркли хусусиятлари тўғрисида кенгроқ маълумот беришга ҳаракат қилинди. Талабалар ўқув-услубий қўлланмада берилган ўқув материалларидан корейс тили келишиклари тизимига оид назарий ва амалий билимларга эга бўлиши билан биргаликда бадиик адабиётларда қўлланиладиган турли мисоллардан фойдаланиш, уларни амалий жиҳатдан қўллаш кўникмаларини ривожлантириш имкониятига эга бўладилар деган умиддамиз.



# 1-МАВЗУ

## КЕЛИШИК КАТЕГОРИЯЛАРИ ҲАҚИДА УМУМИЙ ТУШУНЧАЛАР

### 1-дарснинг амалий машғулот режаси

1. Келишик кўшимчасининг турлари ва хусусиятлари
2. Бош маънони англатганда ишлатиладиган *보조사*
3. Мустасно ёки чегараланганлик маъносини англатувчи *보조사*

**Ўқув мақсади:** Талабаларда келишик категориялари ҳақидаги билим ва кўникмаларни шакллантириш

Отнинг бошқа сўзлар билан синтактик муносабатини кўрсатувчи маънолар ифодаловчи формалар системаси *келишик категорияси* дейилади. Ўзбек тилида келишик категорияси олти грамматик маъно ёки олти келишикни бирлаштиради: *бош келишик, қаратқич келишиги, тушум келишиги, жўналиш келишиги, ўрин-пайт келишиги, чиқиш келишиги.*

Келишиклар ифода қиладиган муносабатларнинг умумлашган маънолари сўзлар парадигмасида эмас, сўз бирикмасида шаклланади, яъни бундай маънолар синтагматик характерда бўлади.

Отларнинг келишик формалари билан ўзгариши турланиш, келишик аффиксининг ўзи эса турловчи дейилади.

Ҳар бир келишикнинг ўз формаси, маъноси ва синтактик вазифаси бор.

Масалан, жўналиш келишиги от, олмош, сон ва отлашган сўзларга қўшилиб, от билан феъл орасидаги синтактик муносабатни кўрсатади. Унинг асосий маъноси ҳаракатнинг йўналиши ўрнини билдиришидир. Бундан ташқари пайт, аташ, сабаб, мақсад маъноларини ҳам ифода қилади.

1. Қаратқич келишиги от билан отни грамматик алоқага киритади: *китобнинг варағи, одамнинг гавдаси.*

2. Тушум, жўналиш, ўрин, чиқиш келишиклари отни феъл билан алоқага киритади: *китобни ўқиди, бозорга бордим, мактабда кўрдим, институтдан келдим.*

Келишик формасидаги отлар от ва феълдан бошқа туркумдаги сўзлар билан ҳам муносабатга киришади: *Отдан баланд, итдан наст.* (Топишмоқ.) *Уят ўлимдан қаттиқ.* (Мақол.)

Корейс тилида улар 조사 деб аталади. Корейс тилида ҳам олтига келишик мавжуд бўлиб улар қуйидагилардир: бош келишик, тушум келишиги, аниқловчи келишиги, равиш келишиги, ёрдамчи қўшимчалар келишиги ва боғловчи қўшимчалар келишиги.

Қўшимчалар тури (조사의 분류)		Қўшимчалари(형태)
Келишиклар номи (격조사)	Бош келишик (주격조사)	-이/가, -께서
	Тушум келишиги (목적격조사)	-을/를
	Қаратқич келишиги (관형격조사)	-의
	Предикат келишиги (소술격조사)	-이다
	Боғлама ясовчи келишиги (보격조사)	-이가 아니다, 되다
	Чакириш келишиги (호격조사)	-아/야, -(이)여
	(부사격 조사) Хол ясовчи келишик	Жўналиш келишиги (여격조사) Чиқиш келишиги (처격조사) Восита келишиги (조격조사)
Ёрдамчи қўшимчалар 보조사	-은/는, -만, -도, -부터, -까지, -부터, -까지, -밖에, -든지, - 조차, -마저, -마다 -(이)나, -(이)야, -보다, -처럼	
Боғловчи қўшимчалар 접속조	-와/과, -하고, -(이)랑, -(이)며	

Келишик қўшимчалари от ва от вазифасида келувчи сўзлар охирида қўшилади яъни пастдаги 형, 집 ва 어떻게 사느냐 каби сўз бирикмасидан кейин -이 ёки -가, -을 билан бирга келган қўшимча келишик қўшимчаси яъни 조사 дир.

형이 집을 샀다. Акам уйни сотиб олди.

어떻게 사느냐가 가장 중요한 문제다. Қандай яшаш энг муҳим масала.

Ўзбек тилида бош келишиқ кўшимчасининг ўзи йўқ лекин, корейс тилида улар мавжуд ҳамда отга бириқиб келади ва таржима қилинмайди. Чунки гап тарқибдаги от вазифасида келган сўзлар албатта кўшимча олишлари керак. Агар кўшимча кўшилмаган ҳолат бўлса бош келишиқ кўшимчаси кўшилиб ишлатилади. Унинг функцияларини бир неча турга ажратиш мумкин. Аввал келишиқ бирга келган гап тарқибда қандай вазият юзага келади. -이 ва -을 ни 형 ва 집 деган сўзларга кўшилиб улар 샀다 кесимининг эгаси бўлиб тўлдирувчи вазифасида келган. Улар корейс тилида 격조사 дейилади. Бошқа томондан бу кўшимчалар олдинги маънога кўшимча қилувчи функцияга эга бўлиб 보조사 деб аталади.

격조사 ўз ичига бош келишиқ, тушум келишиқ, қаратқич келишиқ, предикат, чақирувчи кўшимчалар ва ҳол ясовчи келишигини ўз ичига олади.

**보조사 категориялари.** Такқослаш маъносини англатганда ишлатиладиган «보조사» -은/는 ҳисобланади. Берилган мисолларнинг барчасида такқослаш маъноси мавжуд.

간다.

일본어는 할 줄 알아요. Япон тилида гаплаша оламан.

아무리 싫어도 학교는 가야지. Ҳар қанча ёкмаса ҳам мактабга бориш керак.

미국에 가 보기는 했지요. Америкага бориб кўрганман.

**Бош маънони англатганда ишлатиладиган «보조사».** Булар -은/는 кўшимчалари орқали бош маънони англатилади.

(4) 그사람은 아들이 의사예요. У одамнинг ўғли врач.

저는 미국에서 온 마이클입니다. Мен Америкадан келган Майклман.

고래는 물고기가 아닙니다. Кит балиқ эмас.

Тўртинчи мисолдан кейин «-은», «-는» от ва олмошга кўшилган. Бу каби «-은/는» кўшимчалари фақат гап олдида келган гап компонентидан кейин бош маънони англатади. У одатда сўзловчи ва тингловчига маълум бўлган одам, предмет ёки объектни қамраб олади. Мисолнинг биринчи ва иккинчи



жумласидаги «그 사람», «저» сўзловчи ёки тингловчига маълум шахс. Учинчи жумласидаги «고래» умумий объект ҳисобланади.

**Мустасно ёки чегараланганлик маъносини англатувчи «보조사» «만», «밖에», «뿐» барчаси «오직» нинг мазмунини олдиндан англатувчи объектдан ташқари бошқа нарсани истисно қилиш маъносига эга. Бу каби маъно «배타적인 의미» деб айтилади. Яъни «배타적인 의미» ўзидан олдин келган нарсадан истисно қилиш дегани.**

나는 영미만 좋아한다. Мен фақат Ёнгмини яхши кўраман.

나는 영미밖에 좋아하는 사람이 없다. Менинг Ёнгмидан бошқа яхши кўрадиган одамим йўқ.

내가 좋아하는 사람은 영미뿐이다. Мен яхши кўрадиган одам фақат Ёнгми холос.

Юқорида берилган мисолнинг уч жумласи бир хил маънога эга. Лекин «밖에», «뿐» ни «만» билан ишлатилиш қондасида фарқ бор. Истисно маъносининг «밖에» ноаниқ алоқаси мисолнинг иккинчи жумласидагидек «~밖에 없다» га ўхшаш структурагина ишлатилади. Бошқа томондан эса «뿐» олдинги сўз нима бўлсада ундан кейин «이다» ёки «아니다» келиши шарт. Ундан ташқари бошқа ҳар қандай кесим билан кела олмайди. Лекин «아니다» кесим бўлиб келганда, «뿐» ва «만» билан бирга ёзилиб, «뿐만 아니다» тартибида ёзилади.

오늘 학교에 온 사람은 민수뿐이다. Бугун мактабга келган киши фақат Минсу холос.

오늘 학교에 온 사람은 민수만이 아니다./ 민수뿐이 아니다. Бугун мактабга келган киши фақат Минсу эмас/эмас холос.

나는 밥뿐 먹었다. Мен фақат гуруч едим холос.

나는 편지를 민수에게뿐 보냈다. Мен хатни фақат Минсуга жўнатдим холос.

Ўз ичига олганда ёки аксинча бўлган вазиятда ишлатиладиган «보조사»

«도», «조차», «마저» ва х.к. д. 더 첨가하여? 더 나아가서 ни ўз ичига олишини ёки аксинча етказиб беради.

민수도 나를 떠났다. Минсу ҳам мени тарк этди.

민수조차 나를 떠났다. Ҳатто Минсу ҳам мени тарк этди.

민수마저 나를 떠났다. Ҳаттоки Минсугача мени тарк этди.



민수까지 나를 떠났다. Минсугача мени тарк этди.

Мисолнинг хар бир жумласида ўша маънонинг озрок фарки бўлсада, умумий томондан «민수» билган бошқа одам ҳам «나를 떠났다» маъносини ҳам ўз ичига олади. Лекин «도» ва «까지» бўлишли ва инкор шаклини иккаласини биргаликда ишлатиб бўлсада, «조차» ва «마저» сўзларини фақатгина инкор формада ишлатилади.

**Таянч сўзлар:** 조사, 분류, 격조사, 형태, 주격조사, 목적격조사, 관형격조사, 소술격조사, 보격조사, 허격조사.

### Мавзу бўйича саволлар

- 1) Келишик категорияси ўзи нима?
- 2) Корейс тилида келишикнинг қандай турлари мавжуд?
- 3) 보조사 қай ҳолларда бош маънони англатади?
- 4) Мустасно ёки чегараланганлик маъносини англатувчи 보조사 кўшимчаларига қайсилар киради?

### Адабиётлар:

1. Им Хо Бин, Хон Гён Пхё, Чвнг Сук Ин, Конг Чо. Грамматика корейского языка для иностранцев. Сеул, 2001.
2. Ким Чэн Сук. «Грамматика корейского языка для иностранцев» в 2 ч. С, 2005
3. Со Чонг Су. Грамматика корейского языка. Изд-во университет Ханянг. 2003.
4. Корейсча-русча лугат

## 2-МАВЗУ

### ҚЎШИМЧАНИНГ ХУСУСИЯТЛАР ВА ТУРЛАРИ

#### 2-дарснинг амалий машғулот режаси

1. Келишик кўшимчасининг турлари ва хусусиятлари
2. Эгани ифодаловчи кўшимча
3. Тўлдирувчини ифодаловчи кўшимча
4. Келишик кўшимчаларининг бошқа тилларда кўлланилиш ҳолатлари

**Ўқув мақсади:** Талабаларда кўшимча ва унинг турлари ҳақидаги билим ва кўникмаларни шакллантириш

Кўшимча умуман олганда от ёки от вазифасини бажарувчи сўз ва гаплардан кейин кўшилади. Яъни, қуйидаги (1) мисолдаги “형”

ва “집” сўзлари, ҳамда “어떻게 사느냐” каби гаплардан кейин кўшилган “이” ёки “가” кабилар кўшимчадир.

(1) 가. 형이 집을 샀다. (Акам уй сотиб олди)

나. 어떻게 사느냐가 가장 중요한 문제다. (Қандай яшаш энг муҳим масаладир)

Кўшимчалар вазифасига кўра бир неча турларга бўлинади. Аввал кўшимча ўртада у кўшилиб келган сўз гапда қандай вазифани бажаришини ифодалаб бериши муҳим. (1 가) мисолида “이” ва “을” кўшимчаларининг ҳар бири “집” ва “형” сўзларига кўшилиб бу сўзлар “샀다” кесимининг эга ва тўлдирувчисини ифодалаб беради. Бундай кўшимчалар “격조사” келишик кўшимчалари дейилади.

### Бошқа тилларда?

Япон тилида корейс тилидагидек гапда эга ёки тўлдирувчини ифодалайдиган кўшимча бор, лекин инглиз тилида сўзлар тартиби орқали эга ёки тўлдирувчи кабилар ифодаланади, корейс тилидаги “이/가” ёки “을/를” га мос келадиган сўз йўқ. Умуман инглиз тили каби тилларда кўшимчанинг йўқлиги бош келишик ёки тушум келишигига мос келадиган кўшимчанинг йўқлигини билдиради.

Яна баъзи бир кўшимчалар олдиндаги сўзга кўшимча маъно берадиган вазифани бажаради ва бундай кўшимчалар “보조사” ёрдамчи кўшимчалар дейилади.

(2) 가. 중국 음식도 좋아하세요? Хитой овқатини ҳам яхши кўрасизми?

나. 중국 음식을 좋아하세요? Хитой овқатини яхши кўрасизми?

(3) 가. 너는 현교만 좋아하니? Сен фақат буддизмни яхши кўрасанми?

나. 너는 현교를 좋아하니? Сен буддизмни яхши кўрасанми?

(2 가) — мисолидаги '도' ёки (3 가) даги '만' “이/가” ёки “을/를” дан фарқли ўларок эга ёки тўлдирувчининг вазифасини ифодалашда ишлатиладиган кўшимча эмас. Уларнинг ўрнида “을/를” ишлатилган (2 나), (3 나) билан солиштириб кўрсак, “도” ва “만” кўшимчалари кўшимча маънони бераётганлигини билиш мумкин.

돌보기

“보조사” ёрдамчи кўшимча ‘격조사’ келишик кўшимчасидан фаркли ўларок фақат от ёки от вазифасини бажарувчи сўзларгагина кўшилиб келмайди. Шунингдек ёрдамчи кўшимча “보조사” сўзга кўшимча маъно берганлиги сабабли бошқа тилларда ҳам уларга мос келувчи сўзлар мавжуд бўлган ҳолатлар кўп. Масалан, ‘도’ ва ‘만’ инглиз тилида ҳар бири алоҳида маъно берувчи “too” ва “only” га тўғри келади.

Яна кўшимчалар орасида куйидагидек “와/과”, “(이)랑” каби 2 та сўзни боғлаш вазифасини бажарувчи кўшимчалар ҳам бор. Бундай кўшимчалар “접속조사” боғловчи кўшимчалар дейилади.

(4) 가. 저와 영미는 이번 가을에 결혼합니다. Мен ва Ёнгми мана шу кузда турмуш кураимиз.

나. 영수랑 민호는 이번 토요일에 생일 파티에 간대. Ёнгсу билан Минхо шу шанбада туғилган кун зиёфатига боришар экан.

### **Келишик кўшимчалари 격조사**

Келишик кўшимчаларига бош келишик, тушум келишиги, аниқловчи келишиги, равиш келишиги, чақирув келишиги кўшимчалари киради. Бош ва тушум келишигида от ёки от вазифасини бажарувчи сўзлар гапда ҳар бири алоҳида эга ва тўлдирувчини ифодалаб, аниқловчи ва равиш келишигини, чақирув келишиги кўшимчалари эса от ёки от вазифасини бажарувчи сўзга кўшилиб аниқловчи, ҳол, мустақил сўз вазифасини бажариб келади.

#### **돌보기**

1. Юқорида айтиб ўтилган келишик кўшимчаларидан ташқари ҳам мактаб грамматикасида “이다” от ёки от вазифасини бажарувчи сўзга кўшилиб кесим вазифасини бажаради ва у “서술격조사” “кесим келишиги” деб айтилади ҳамда бу ерда алоҳида тўхталиб ўтилади.
2. Келишик кўшимчаси вазифасини янада тўғри тушуниш учун ҳар бир сўз туркумининг вазифавий хусусиятини тушуниш муҳим. От ва олмош, сон каби сўз туркумлари гапда асосан эга ва тўлдирувчи вазифасини бажаради. Феъл ва сифат гапда асосан кесим вазифасини бажариб келади. Шунингдек сифат отни, равиш феъл ва сифатни безаб келадиган вазифани бажаради. Келишик асосан от билан боғлиқ бўлган элемент бўлиб келгани ҳолда, бош ва тушум келишиги бошқа келишиклар билан хусусият жиҳатидан бироз фарқ килади. Бу от ёки от вазифасини бажарувчи сўзларнинг гапда асосан бажарадиган вазифаси эга ва кесим бўлганлиги



сабаблидир. Аксинча отга аниқловчи келишиги кўшимчаси кўшилиб, аниқловчи бўлиши ёки отга равиш келишиги кўшилиб ҳол бўлиб келиши, яна отга чакирув келишиги кўшимчаси кўшилиб мустақил сўз бўлиши отнинг асл вазифаси деб айтиш мушкул бўлади. Яъни, бу ҳолда от алоҳида сифат ва равиш, ҳис-ҳаяжон вазифасини бажариб келишини кўриш мумкин.

3. Келишик кўшимчалари бошқа сўз билан грамматик ҳамда маъновий боғлиқликни ифодалаш жиҳатларига бўлинади. Юқорида санаб ўтилган келишик кўшимчалари орасидан қуйидаги (1) мисолидаги каби равиш келишигига қараганда (2) мисолидаги каби бош ҳамда бошқа келишиклар сўзлар билан маъновий боғлиқликни кўпроқ ифодалайди.

(1) 가. 사람들이 부산에 왔다. Одамлар Пусанга келди.

나. 사람들이 부산에서 왔다. Одамлар Пусандан келди.

(2) 가. 해림이가 노래를 부른다. Херими кўшиқ куйляпти.

나. 해연이가 일본어를 공부한다. Хеёни япон тилини ўрганмокда.

(1) мисолида тагига чизилган 에 ва 에서 кўшимчалари 왔다 кесими билан маъновий муносабат боғлаган. Бу икки кўшимча маъноларининг фарқидан икки гапнинг маъноси ҳам ўзгарган. Бир томондан, (2) мисолидаги 가 ва 를 бошқа маънони етказиш эмас оддийгина 공부한다 феълининг эгаси ва тўлдирувчисини билдирадиган вазифани бажаради. Шунга кўра маъновий боғлиқликни ифодалайдиган кўшимча маъновий муносабатни ифодалайдиган кўшимчага қараганда тушиб қолиш эҳтимоли кўпроқ бўлади.

#### **Эга ва тўлдирувчини ифодаловчи кўшимча.**

Гап тузишда эга, тўлдирувчи ва кесим асосий ҳисобланади. Булар орасидан эга ва тўлдирувчи от ёки от вазифасини бажарувчи сўзларнинг гапдаги бажарадиган асосий вазифасини ифодалайди. Бу вақтда бош ёки тушум келишиги от ёки от вазифасини бажарувчи сўзлардан сўнг кўшилиб улар гапда эга ёки тўлдирувчини ифодалаб келади.

**Таянч сўзлар:** 조사, 분류, 격조사, 형태, 주격조사, 목적격조사, 관형격조사, 소술격조사, 보격조사, 허격조사.

#### **Мавзу бўйича саволлар**

- 1) Кўшимчалар гапда қандай вазифани бажариб келади?
- 2) Корейс тилида келишикнинг қандай турлари мавжуд?



## АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ

1. Им Хо Бин, Хон Гён Пхё, Чвнг Сук Ин, Конг Чо. Грамматика корейского языка для иностранцев. Сеул, 2001.
2. Ким Фил. Современная грамматика корейского языка. Алма-Ата.2002
3. Ким Чэн Сук. «Грамматика корейского языка для иностранцев» в 2 ч. С, 2005
4. Со Чонг Су. Грамматика корейского языка. Изд-во университет Ханянг.2003.
5. 국어문법. Сеул. 2003.
6. 고려대러시아문화연구소 2004.
7. Корейсча-ўзбекча лугат

## МУНДАРИЖА

СЎЗ БОШИ .....	3
1-МАВЗУ. КЕЛИШИК КАТЕГОРИЯЛАРИ ҲАҚИДА УМУМИЙ ТУШУНЧАЛАР .....	4
2-МАВЗУ. ҚЎШИМЧАНИНГ ХУСУСИЯТЛАР ВА ТУРЛАРИ .....	8
3-МАВЗУ. БОШ КЕЛИШИК.....	12
4-МАВЗУ. БОШ КЕЛИШИКНИНГ ҚИСҚАРИШИ .....	18
5-МАВЗУ. ТУШУМ КЕЛИШИГИ .....	23
6-МАВЗУ. АНИҚЛОВЧИ ВА ҲОЛНИ ИФОДАЛОВЧИ ҚЎШИМЧА .....	27
7-МАВЗУ. ҲАРАКАТ ТАЪСИР ҚИЛАДИГАН ЖОЙ (РАВИШ КЕЛИШИГИ) .....	32
8-МАВЗУ. ВАҚТНИ ИФОДАЛАШДА ИШЛАТИЛАДИГАН РАВИШ КЕЛИШИГИ.....	36
9-МАВЗУ. РАВИШ КЕЛИШИГИ – УМУМИЙЛИК ВА ЖУФТЛИК .....	41
10-МАВЗУ. САБАБНИ ИФОДАЛАШДА ИШЛАТИЛАДИГАН РАВИШ КЕЛИШИГИ.....	45
11-МАВЗУ. 보조사 –ЁРДАМЧИ ҚЎШИМЧАЛАР .....	50
12-МАВЗУ. ИСТИСНО ЁКИ ЧЕКЛАШ, КАМРАБ ОЛИШ ЁКИ КУЧАЙИШ, ТАНЛАШ МАЪНОСИНИ ИФОДАЛАШДА ФЙДАЛАНИЛАДИГАН ЁРДАМЧИ ҚЎШИМЧАЛАР .....	54
13-МАВЗУ. БОҒЛОВЧИ КЕЛИШИК ҚЎШИМЧАЛАРИ.....	58
КОРЕЙС ТИЛИ КЕЛИШИКЛАРИ ТИЗИМИ ФАНИДАН ТЕСТ САВОЛЛАРИ МАЖМУИ.....	64
АДАБИЁТЛАР РЎЙХАТИ.....	70